

ГЛОВО

Міністерство
культури і туризму
України

“Гетьманської столиці”

№ 1

листопад - грудень
2006 р.

Газета Батуринаського державного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

«Заповідні» мрії здійснюються!

Н.Б.Реброва

Директор Батуринаського
державного історико -
культурного заповідника
“Гетьманська столиця”

Випуск газети заповідника ми поставили собі за мету в 2003 році - набирались досвіду, укріплювали матеріально - технічну базу, розширювали штат, попри всі труднощі не відмовлялись від плану випустити власну газету. І ось перед Вами перший номер „Слова „Гетьманської столиці“”. Глибоко переконані, що з допомогою газети ми привернемо увагу науковців, колег – музейників, пересічних українців до вивчення історії Батурина, познайомимо широкий загал з великою збиральницькою, науковою, популяризаторською роботою, яку впродовж дванадцяти років веде колектив заповідника, зацікавимо зайвий раз і нагадаємо, що Батурина - це велична сторінка нашої історії та трагічна сторінка боротьби українського народу, його кращих представників за державність.

Музейні працівники Батурина саме ті люди, які весь час, не покладаючи рук, не дивлячись на несприятливість політичної ситуації, з величезним патріотизмом та любов'ю до України, несли батуринаську правду до людей - писали, говорили і були почуті. Прем'єр - міністр України Віктор Андрійович Ющенко став першим можновладцем, який реально перейнявся питанням відродження Батурина - в 2002 році під його керівництвом з метою занесення Батурина на гідне місце в ряд історичних місць України була розроблена Комплексна програма збереження пам'яток заповідника „Гетьманська столиця” і розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури смт Батурина, реалізація якої розпочалась в 2003 році. Наступного ж року роботи по Програмі фактично призупинились - кошти з держбюджету не були виділені і знову Батурина став заручником політичної ситуації. Послідовним же по відношенню до Батурина залишився лише Ющенко В.А. Він створює громадську ініціативу „Відродження Батурина”, де гуртує справжніх патріотів - В.Кириленка, І.Тарасюка, В.Улянченко, В.Шкуріна, перше засідання якої проходить в Батурині 30 травня 2003 року. 10 квітня 2004 року, в переддень Великодня, за ініціативою Віктора Ющенка та „Відродження Батурина” в пам'ять про мужніх батуринаців, всіх, що прийняли мученицьку смерть без винятку віку та статі в 1708 році постав Хрест (автор проекту Анатолій Гайдамака), як символ розп'ятого і воскреслого Батурина, розп'ятого та воскреслого України.

Новий масштабний етап відродження Батурина розпочався після візиту до Батурина 11 березня 2005 року Президента України Віктора Андрійовича Ющенка. За його ініціативою був створений благодійний фонд, який очолив Микола Бутко. Від імені всіх свідомих, не скалічених духовно, українців, справою життя яких є відродження Гетьманської столиці, дякую Сергію Таруті (корпорація „ІСД”), Віктору Пенчуку, Олександрові Омельченку, Ренату Ахметову („Систем Кепітал Менеджмент”), Федору Шпигу (банк „Аваль”), В'ячеславу Богуславу („Мотор Січ”), Васадзе Таріелу („Укравто”), Олександрові Ярославському („Укрсиббанк”), Олександрові Слободяну (ЗАТ „Оболонь”), Миколі Яновському (Концерн „Стірол”), Олександрові Писаруку („Інтербанк”), Анатолію Єгорову (Український гірничо-металургійний комбінат), Володимирі Матвієнку („Промінвестбанк”), які перерахували кошти до фонду для створення в Батурині мережі музеїв - в палаці гетьмана України Кирила Розумовського Музею Гетьманської слави, де буде представлено один із

найвідповідальніших періодів історії України - доби Гетьманщини - її становлення, розвиток та ліквідацію; Музею археології Батурина; Музею - Будинку генерального судді Лівобережної України Василя Кочубея (роботи по експозиції будуть завершені до 1 січня 2007 року); Музею бджільництва ім. П.Прокоповича з діючою пасікою на подвір'ї.

Проблематичним є наповнення Музею Гетьманської слави експонатами - адже впродовж століть з Батурина вивозилось все, що хоч чимось нагадувало про гетьманів. Експонати „Батуринаської тематики” розосереджені по музеях світу. Колекція, яку маємо сьогодні, зформована працею всього колективу, без виділення державних коштів на придбання експонатів (за 12 років діяльності „Гетьманської столиці” лише

Колектив Батуринаського державного історико -
культурного заповідника “Гетьманська столиця”

в 2005 році вперше були виділені кошти в сумі 500 грн. на придбання експонатів, в 2006 році на листопад заплановано виділення 10 тис. грн.) - ми залучаємо спонсорів, спрямовуємо кошти спецфонду, робимо все, щоб не залишити поза увагою жоден експонат по нашій тематиці, знаходимо потрібні слова звертаючись до старенької бабусі, що живе на хуторі поблизу Батурина, і до народного художника України. Примножити і збагатити музейну колекцію стало потребою всього музейного колективу і ми маємо результат, яким можемо пишатись.

В 2005 – 2006 роках головна увага приділялася справі відродження пам'яток Батурина, з ініціативи Президента України вона стала справою загальнонаціональною. Наповнення ж відреставрованих пам'яток - це надзвичайно важливий етап відродження, бо саме він формує почуття патріотизму, національної гідності, історичної свідомості, відповідальності за долю країни. Добре усвідомлюючи значення відродження Батурина, який пройшов шлях від гетьманської столиці до символу України – символу високої жертвованості, патріотизму, сили духу українського народу за гідне місце серед народів світу, і відродження саме до відзначення 300-ї річниці знищення Батурина, щоб обов'язково засвідчити не лише трагедію, а й велич України доби Гетьманщини, ми звертаємось до всіх небайдужих, свідомих українців долучитися до створення Музею Гетьманської слави та передати заповіднику експонати відповідної тематики або кошти на їх придбання.

Наші реквізити:

Код ЄДРПОУ 22814631, р/р 35226009001967 в УДК

м. Чернігів

МФО 853592

**Завжди раді зустрічати Вас в славній
„Гетьманській столиці”!**

3 минулого музейної справи в Батурині - до сучасності

Л.Г. Кіяшко

заступник директора з наукової роботи БДІКЗ "Гетьманська столиця"

Музейні заклади зберегли і донесли до нащадків унікальні пам'ятки історії та культури, яскраво демонструючи непересічність і самобутність українського народу, що є важливим засобом піднесення його національної свідомості.

Першим, хто організував музей в Батурині, був В.І. Дубрава, голова Батуринського товариства бджолярів ім. П.І.Прокоповича. Батуринське товариство бджолярів було створено в 1921 році і одне із завдань, яке поставило перед собою товариство – це створення музею. Приміщенням для його розташування була вибрана історична будівля - Будинок генерального судді В.Кочубея. Великі успіхи були досягнуті в облаштуванні музею товариства, який збагатився багатьма цінними експонатами - це вулики з пасіки П.І.Прокоповича, сонячний годинник, а також папки з документами і власноручними записами великого бджоляра по бджільництву. Звичайно членів товариства найбільше цікавили експонати, пов'язані з постаттю відомого бджоляра П.І.Прокоповича, та все ж вони не відмовлялись від всіх інших: крісла В.Кочубея, речей з Батуринського Микола - Крулицького монастиря, стародруків і т.д. Та, на превеликий жаль, в 1932 році пасіку товариства, в зв'язку з масовою колективізацією, передали до місцевого колгоспу, а музейні експонати – в Конотопський краєзнавчий музей, частина яких знаходиться там і на сьогоднішній день.

Друга спроба відкрити музей була здійснена в повоєнні роки. Батуринський краєзнавчий музей розпочав свою діяльність на громадських засадах в листопаді 1960 року і розміщувався при районному будинку культури. Першим директором музею був учитель Назаренко В.С. Батуринці з задоволенням віддавали експонати в новостворений заклад. Згодом, в 1965 році краєзнавчий музей розмістився в приміщенні школи, всього на 18 м².

Музейними експонатами цього музею були: фото з видами Батурина минулих століть, печатка з суконної мануфактури К.Г.Розумовського, вулики П.І.Прокоповича, старовинні монети, предмети побуту, козацькі старожитності і т.д. Найбільшу активність серед жителів селища у вивченні історичного минулого Батурина і збереження його пам'яток проявляв Шкляр М.І. Це була людина дійсно захопана в історію рідного краю. Ще до створення музею він зібрав в себе вдома добірку бібліотеку, стародруки та безліч експонатів. М.І. Шкляр переніс до музею, після його відкриття, всю свою колекцію, а сам працював в ньому на громадських засадах.

Музей пропрацював 10 років, але пожежа 1970 року знищила частину музейної колекції. Після пожежі постало питання про створення нового музею в Батурині. Було виділено кошти на реставрацію будинку генерального судді В.Кочубея, пам'ятки архітектури XVIIст. Де і планувалось розмістити краєзнавчий музей.

В 1975 році було відкрито Батуринський краєзнавчий музей в приміщенні Будинку генерального судді

В.Кочубея, в який було перенесено залишки музейної колекції.

На початку створення музею директором був Галайба В.Н., фонд музею налічував 547 експонатів, експозиційна площа 250м² було створено експозицію, яка розміщувалась в 3-х залах.

В перший рік музей відвідало 3700 чоловік, а потім з кожним роком кількість відвідувачів зростала, так як і кількість експонатів. Небадужі до історії рідного краю такі люди як:

концепції музейних експозицій. Особливі досягнення заповідник має в галузі археології. Археологічні розкопки ініціювала дирекція заповідника. Сезони 1995-2006 років принесли сенсаційні знахідки, нові відкриття.

З 1997 року заповідник "Гетьманська столиця" щорічно організовує Батуринські читання, в рамках яких проводились наступні заходи:

- міжнародна україно-румунська археологічна конференція (липень, 1997р.)

Учасники конференції «Культурно - релігійний розвиток Гетьманщини» кінця XVII - початку XVIII ст.», вересень 2006р.

О.Кодаков, В.Задко і багато інших принесли і здавали експонати, також активну роботу проводили і співробітники музею на чолі з Р.О.Жучковою, яка майже двадцять років очолювала цей заклад культури.

У штаті музею було всього 3 працівники. Матеріали, які потрапляли до музею реєструвались і систематизовувались по групах. Усі зібрані матеріали по групувано на збірки: нумізматики, зброя, археологічні знахідки, мистецтво, документи, предмети побуту, нагороди.

За 31 рік, що минули з часу створення експозиції, вона зазнала значних змін.

В 1994 році постановою Кабінету Міністрів України №445 на базі краєзнавчого музею було створено державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця", до складу якого увійшло 39 об'єктів пам'яток історії та архітектури.

В заповіднику були відкриті відділи:

- 1.Історії козацтва та гетьманства
- 2.Відділ охорони архітектурно-технічного нагляду за утриманням та реставрацією пам'яток.

Батуринський державний історико-культурний заповідник сьогодні - це один із наукових і просвітницьких закладів України. У його складі працює 7 наукових працівників, які проводять просвітницьку, науково-дослідну, експозиційну, виставкову роботу, науково-методичну, комплектування фондів, збереження пам'яток історії та культури.

Провідною ділянкою роботи нинішніх науковців є науково-дослідницька робота, науковцями заповідника розроблено ряд екскурсійних тем,

- науково - практична конференція присвячена 270 - річчю з дня народження К.Розумовського (травень, 1998 р.)

- наукова конференція з нагоди 290 - річчю з дня народження гетьмана І.Мазепи (жовтень, 1999 р.)

- міжнародна конференція присвячена 225 - річчю з дня народження видатного українського пасічника П.Прокоповича, яка проводилась разом з інститутом бджільництва ім. П.Прокоповича (серпень, 2000 р.)

- міжнародна науково-практична конференція "Кирило Розумовський - останній гетьман України", з нагоди 275- річчю з дня народження та 200 - річчю смерті К.Г.Розумовського (травень, 2003р.)

- міжнародна науково-практична конференція з нагоди 295-ї річчю з дня смерті гетьмана України І.Мазепи та 10-річчя заповідника «Гетьманська столиця» (травень, 2004 р.)

-науково-практична конференція «Видатні діячі Батуринського краю» присвячена 230-ій річчю з дня народження П.І.Прокоповича (червень, 2005 р.)

-науково-практична конференція «Культурно релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII - початку XVIIIст.» (вересень, 2006 р.)

На цих конференціях присутнім було широке наукове представництво з різних регіонів України та закордоном.

Напротязі багатьох років колектив заповідника проводить науково-дослідну роботу по вивченню історичної спадщини Батурина, науковці приймають участь в наукових конференціях, надсилають публікації до періодичної преси і наукових видань.

Н.Ф.Кривонос

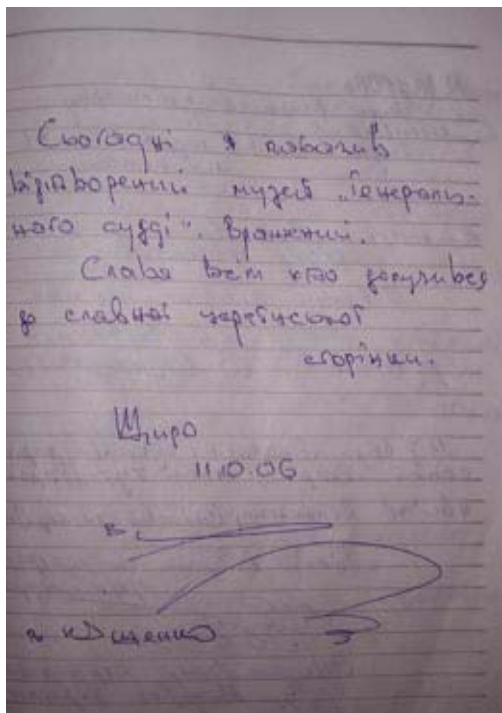
науковий співробітник
БДІКЗ «Гетьманська
столиця»

Безперечним є той факт, що В.Ющенко - найбільш український президент з усіх, які були в новітній Україні. До Батурина вперше Віктор Андрійович, ще як Голова Національного банку, приїхав наприкінці 90-х років і відтоді його візити стали традиційними. Впродовж десятиліття В.А.Ющенко обіймав різні посади, але його щире ставлення до питання відродження Батурина залишалось незмінним. Візит до Батурина 11.03.2005 року поклав початок істинного відродження Батурина, яке особисто контролював В.Ющенко, а 11.10.2006 р. Президент України провів робочу нараду в Батурині про хід здійснення заходів щодо відродження заповідника „Гетьманська столиця”. На нараду гелікоптером прибули голови держадміністрацій - Київської, Чернігівської, Черкаської, Сумської та Харківської областей, міністри:

оборони - А.Гриценко, внутрішніх справ - Ю.Луценко, культури і туризму - І.Ліховий, освіти і науки - С.Ніколаєнко, народні депутати - П.Ющенко, В.Кириленко, директор інституту "УкрНДІпроектреставрація" А.Антонюк, голова Секретаріату Президента В.Балога, його заступник І.Васюник.

Гелікоптер Президента приземлився на території парку „Кочубеївський”. Шановні гості відвідали відреставрований Будинок Генерального судді В.Кочубея. У книзі відгуків Президент написав:

" Сьогодні я побачив відтворений музей Генерального судді. Вражений.

Відродимо Батурина!

Президент В.А. Ющенко в Будинку генерального судді В.Кочубея,
11 жовтня 2006 р.

Слава всім, хто долучився до славної української сторінки». Він висловив надію, що дуже скоро постійна експозиція прикрасить музей.

Далі почесні гості оглянули палац гетьмана К.Розумовського та провели нараду, на якій головував Президент. У вступному слові Віктор Андрійович сказав: "Відродити Батурина - означає продемонструвати одну з речей, які ідентифікують нас як націю. Моя позиція незмінна - закінчити все, що розпочали. Національна святиня має бути національного рівня. За минулий рік на відбудові Батурина освоєно 37 мільйонів гривень. Головна увага зараз зосереджена на відбудові палацу. Звертаюся із закликом до керівників областей, міністерств і відомств, щоб кожен на своєму рівні подумав, проаналізував ситуацію, хто і як може допомогти Батурину. Одне з головних питань - наповнення відреставрованих об'єктів експозиційними матеріалами. Особливу увагу цьому має приділити Міністерство культури та туризму.»

Виконавчий директор благодійного фонду "Гетьманська столиця" Микола Петрович Бутко проаналізував хід виконання завдань, окреслив головні проблеми, наголосив увагу на здобутках. Один з найбільших меценатів проекту, голова Ради директорів корпорації "Індустріальний союз Донбасу" Сергій Тарута зауважив, що над використанням приватних коштів, спрямованих на відбудову Батурина, здійснюється суворий кількісний контроль.

По результатам поїздки до Батурина Президент доручив:

1. Створити робочу групу при Секретаріаті Президента України щодо відзначення 300-ліття Батуринської трагедії 1708 року.

2. Опрацювати питання щодо передачі палацового комплексу К.Розумовського в державну власність, на баланс заповідника „Гетьманська столиця”

3. Опрацювати питання надання статусу «Національного» Батуринському державному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця».

4. Міністерству культури і туризму України забезпечити напрацювання робочої групи до тематико-експозиційного плану та формування колекції Музею Гетьманської слави.

Батурина археологічний

Коваленко В. П.

завідувач кафедри історії та археології України ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка

Ситий Ю.М.

завідувач відділу археології БДІКЗ «Гетьманська столиця»

Лише в середині XVIII ст., коли у 1750-1764 рр. стараннями останнього гетьмана Кирила Розумовського до Батурина вдруге повернулася гетьманська резиденція, місто почало оживати. У 1799-1803 рр. за проектом архітектора Чарльза Камерона тут будується палац для К. Розумовського, 1789 р. – Покровський собор. 1803 р. – Воскресенська церква. Був навіть проект створення університету.

Та ідеологічне прокляття, що продовжувало висіти над містом, повсякчас стримувало його розвиток. Після того, як 1962 р. Батурина втратив статус райцентру, ситуація ще більше погіршилась. Нині це – селище міського типу з населенням менше 4 тис. чоловік, в якому лише прекрасні пам'ятки архітектури нагадують про його колишню велич. Зі зрозумілих причин радянські історики намагалися обходити цю тему, а археологи – саме місто, хоч і усвідомлювали, що трагедія

Фрагменти кахлів

1708 р. зробила Батурина еталоною археологічною пам'яткою козацької доби, культурний шар якої за ступенем насиченості та інформативності (численні знахідки холодної та вогнепальної зброї, знаряддя праці, різноманітного керамічного й металевого посуду, до деталей бронзових ваз і канделябрів не має рівних собі, а всі комплекси мають одну, точно вивірену дату – 2 листопада 1708 р....

Лише 26 травня 1994 р. розпорядженням № 201 Представника президента України в Чернігівській області в смт. Батурина був створений державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», після чого за сприяння Чернігівської облдержадміністрації та дирекції заповідника влітку 1995 р. на його території почала розгортати свої дослідження Чернігово-Сіверська експедиція Інституту археології НАН України та Чернігівського державного педінституту ім. Т.Г. Шевченка. В її роботах взяла участь науковий співробітник ІА НАН України, викладач та студенти Чернігівського педінституту ім. Т.Г. Шевченка, Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, Брянського педуніверситету ім. Г. Петровського, Московського Гуманітарного університету, вчителі та учні шкіл Чернігова і Славутича.

Вже перші дослідження показали, що територія Батурина і його найближчі околиці були досить щільно заселені, починаючи з доби неоліту. Виявлені також старожитності епохи бронзи, ранньозали-

зного віку, знахідки різноманітних слов'янських культур 1 тис. н.е., давньоруські матеріали тощо. Та найширше, зрозуміло, репрезентовані тут культурні рештки козацької доби. Шар цього періоду зафіксований роботами експедиції мало не на всій території сучасного Батурина. Ретельне картографування отриманих матеріалів та їх співставлення з уривчастими свідченнями письмових джерел

Козацькі люльки та кресало

дозволили скласти попередній план охоронних зон заповідника, що були затверджені розпорядженням Чернігівської обласної держадміністрації № 161 від 6 березня 1996 р.

Батурина займає особливе місце серед історичних міст України: у 1669 – 1708 рр. тут знаходилась резиденція гетьманів Лівобережної України. 2 листопада 1708 р. він загинув у полум'ї Північної війни, що зробило місто еталоною археологічною пам'яткою козацької доби. У 1995 – 1997 рр. археологічні пам'ятки Батурина досліджувались Чернігово-Сіверською експедицією Інституту археології НАН України та Чернігівського державного педуніверситету імені Т. Шевченка.

У XVII – XVIII ст. Батурина складався з цитаделі («Литовський Замок»), самого міста («Фортеця»), неукріплених передмість та Подолу. Центром середньовічного Батурина був «Литовський замок» – цитадель, де після 1669 р. знаходилась резиденція гетьманів. Вона займала високий майже прямокутної форми (130x100 м) мис лівобережної тераси р. Сейм. З напольного боку цитаделі обмежувалась валом і двома ровами, сліди яких помітні візуально. Згідно описів, тут знаходились муровані гетьманський палац і скарбниця та дерев'яна Воскресенська церква, а також «ворота проєзжие, на воротях башта, да три башни глухие». Аналіз мікрорельєфу дозволяє припустити, що останні розташовувались, відповідно, у східному кутку мису; біля рову, за 50 м західніше попередньої; та у північно-західному кутку Замку, біля схилу яру; тоді як брама знаходилась там, де й нині проходить стежка на городище.

Перетин напольних укріплень (1996 р., тр. 1, 24x2 м), підтвердив, що вони склалися з двох ровів (зовнішнього та внутрішнього) та валу з дерево-земляними конструкціями поміж ними. Основу тіла валу склали 3 – 4 лінії взаємно ув'язаних дубових зрубів (від 2,4x2,4 м до 2,8x3 м), розташованих у шаховому порядку. При цьому 3 зовнішні ряди зрубів (т.зв. «городні») були засипані глиною, а 4-й, внутрішній ряд («кліті») використовувався для зберігання припасів чи перебування сторожі. За керамічними матеріалами час їх побудови можна віднести до першої чверті XVII ст. Інформацію про структуру укріплень підтвердили і наслідки робіт 1996 р.

на розкопі П (28 кв. м) у східній частині Замку, на краю тераси р. Сейм.

В центральній частині Замку у 1996 – 1997 рр. на північний схід від траншеї 1, закладений розкоп /бл. 180 кв. м/. Він дозволив розподілити культурний шар на 5 горизонтів. Нижній /до 0,5 м/ містить матеріали доби бронзи, ранньозализного віку (юхнівська та пізньозарубинецька культури), волгинцевсько-роменські та давньоруські старожитності. Знахідки епохи Київської Русі репрезентовані уламками кераміки кінця XI – середини XIII ст., фрагментами скляних браслетів, залізними ножами, вістрями стріл, шиферними пряслицями, уламками жорен з вулканічного туфу. Найцікавішим є те, що під підшовою валу XVII ст., поряд із кліттю внутрішнього ряду, виявлені рештки насипу валу з кліттю рубежа XI – XII ст. Відтак, дата заснування Батурина повинна бути відсунута набагато в глиб століть – до зламу XI – XII ст.

Другий пласт нашарувань, що складається з численних невеликих прошарків, маркований срібним талером 1622 р. (нижня межа) та великою свинцевою плomboю з латинським написом 1660-х рр. (верхня). До нього відносяться велика кількість будівель та господарських ям, що належать до періоду від побудови тут фортеці у 1625 р. до переносу в Батурина гетьманської резиденції у 1669 р. Тонкий прошарок попелу та вугликів (сліди пожежі 1648 чи 1655 рр.) розділяє цей пласт на 2 горизонти: польсько-литовський та козацький. Принагідно зазначимо, що основні категорії знахідок, приналежні до обох шарів, практично не відрізняються між собою.

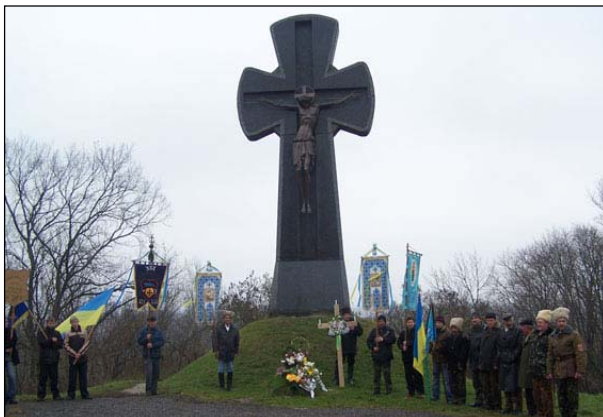
Потужний (до 0,4-0,5 м) шар материкової глини, що перекидає попередній горизонт на всій площі розкопу, вказує на велику реконструкцію Замку після 1669 р. Тут виявлено рештки великої монументальної споруди, що мала в плані форму прямокутника /20x50 – 60 м/. За планом, найвірогідніше, вона являла собою розвинений тип традиційної української «хати на дві половини», з великими печами, прикрашеними поліхромними кахлями. Споруда загинула у вогні великої пожежі. Розташування її решток в центрі Замку та характер знахідок дозволяють припустити, що в розкопі відкрито рештки гетьманського палацу «на три палати». Нарешті, останній, У горизонт репрезентує період занепаду і руйнації Батурина після 1708 р.

В шурфах у північній та північно-західній частинах Замку виявлено 5 поховань (чоловічих, жіночих та дитячих), що, вірогідно, свідчить про розташування поблизу Воскресенської («Замкової») церкви. Більшість кістяків несуть сліди насильницької смерті, що дозволяє пов'язувати ці поховання з подіями 1708 р.

З півдня та заходу до «Литовського замку» широким півколом прилягало власне місто («Фортеця» або, за описом 1654 р., «посад»), розмірами 600 x 440 м. Рештки цих укріплень помітні візуально й досі в окремих місцях (напр., на вул. Радянській та Петровського, де вал має ширину 15 – 25 м при висоті до 2 м, а рів – 25 – 30 м при глибині 1,5 – 2,0 м). На подвір'ї школи-інтернату, над річкаком знаходилась 1 «глуха» башта; 2 – на краю тераси, навпроти північної башти замку, відокремлюючись від неї ровом; 3 – у північно-західному кутку фортеці, на краю тераси р. Сейм.

(Продовження на сторінці 7)

День скорботи Батурина

Минуло 298 років з трагічних подій 13 (2) листопада 1708 року - знищення російськими військами О.Меншикова Батурина, яка стала трагічною сторінкою в історії України. Місто, якому випала доля бути центром політичного життя Лівобережної України, не скорилося волі Петра I і було поварварськи знищене разом з жителями. 14 тисяч батуринців поклали свої життя на вівтар Незалежності України. Батурин разом з ім'ям гетьмана Івана Мазепи було проклято на декілька століть.

І сьогодні з тремтінням серця і болем у душі ми знову і знову згадуємо жах Батуринської трагедії. Завдяки археологічним дослідженням, які проходять на Батуринській землі з 1995 р, замовчувана страшна розправа над батуринцями стала відома всім, хто цікавиться історією держави.

На обривистому пагорбі над швидкоплинним Сеймом височить 8-ми метровий з темного граніту, хрест до якого приходять люди, щоб в скорботі і задумі згадати ще раз про Батуринську трагедію 1708 року.

13 листопада 2006 року в Батурині відбувся мітинг по вшануванню пам'яті жертв Батуринської трагедії. В цей день була проведена панакхида в церкві Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ КП, жалобний мітинг біля пам'ятного хреста

жертвам Батуринської трагедії, встановленого в 2004 році за ініціативи Президента України В.А.Ющенка. В цей день до Батурина, на запрошення заповідника «Гетьманська столиця», вшанувати пам'ять загиблих батуринців приїхали студенти та викладачі історичного факультету Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Шевченка, Національної академії мистецтв та архітектури України на чолі з О.Мельником та студенти Академії дизайну та мистецтв (м. Харків), Інституту декоративно-прикладного мистецтва ім. Бойчука, члени спілки художників України: М.Данченко, О.Мельник, В.Гарбуз, А.Гончар, О.Соловей, М.Гайовий та ін. Ознайомившись з історією Батурина, вони були вражені почутим і побаченим. При від'їзді з Батурина митці говорили, що історичні реалії вразили до глибини душі, в багатьох з них визрів задум, щодо написання картин на батуринську тематику, які стануть окрасою залів Музею Гетьманської слави.

Кіяшко Л.Г.

заступник директора з наукової роботи
БДІКЗ „Гетьманська столиця“

Студенти та викладачі національної академії мистецтв м. Київ та м. Харків в залах музею

Відбудуємо гетьманський Батурин

Т.В.Кербут

інженер відділу
охорони пам'яток
БДІКЗ „Гетьманська
столиця“

Впродовж трьох років 2003-2006 років, з перемінним успіхом, здійснюються роботи з реалізації Комплексної програми збереження пам'яток заповідника „Гетьманська столиця“ і розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури смт Батурина, (постанова КМ України від 17.08.2002 р., № 1123). Ми будемо інформувати про хід робіт. Програма включає в себе:

1.Палацово - парковий комплекс К.Розумовського - реабілітація комплексу під Музей Гетьманської слави з реставрацією палацу, відтворенням флігелів і паркової зони садиби.

2. Будинок генерального судді В.Кочубея з парком - реабілітація як єдиний ансамбль під музей Генерального судді Лівобережної України В.Кочубея з реставрацією будинку В.Кочубея (музей) та комплексним благоустроєм території парку.

3.Комплекс Воскресенської церкви з церковно-парафіальною школою - реставрація споруд з реабілітацією школи під Музей археології Батурина.

4.Цитадель Батуринської фортеці з музеєфікацією (після археологічних досліджень) фундаментів палацу І.Мазепи, церкви, скарбниці та благоустроєм території (з пам'ятним знаком (хрест) жертвам 1708 р. фрагментарним показом

Будинок генерального судді В. Кочубея, після завершення реставраційних робіт

(відтворенням) елементів оборонних споруд цитаделі та фортеці.

5.Музеєфікація (після археологічних досліджень) на Гончарівці фундаментів палацу Мазепи, фрагментів укріплень "городка" з благоустроєм території садиби.

6. Створення комплексу Покровської церкви, як духовно - культурного центру.

7. Загальні роботи по місту:

а) влаштування та реконструкція міських інженерних мереж,
б) благоустрою та озеленення вулиць міста з влаштуванням доріг,
в) відтворення історичного образу фасадів на об'єктах історичного центру XIX - початку XX ст., що знаходяться біля комплексу Воскресенської церкви та Цитаделі.

8. Реабілітація території між трасою Київ - Москва і палацово-парковим комплексом К. Розумовського - для організації автономного під'їзду до садиби і створення туристично-готельного комплексу з благоустроєм території передбачити „відселення” структури Сільгосптехніки.

9. Створення комплексу оздоровчого відпочинку (санаторного) в сосновому лісі на березі озера Шовковиця.

10. Створення на березі р. Сейм туристичних баз та об'єктів культурного дозвілля.

В зв'язку з реалізацією програми на об'єктах заповідника - Будинку генерального судді Лівобережної України Василя Кочубея, палацовому комплексі Кирила Розумовського в 2003 р. розпочато реставраційні роботи. За 2003 р. було освоєно 2 млн. грн. (недофінансування - 0,19 млн. грн..)

На 2004 р. в рамках Комплексної програми заплановані кошти в сумі 3,76 млн. грн., але фактично виділено лише 0,5 млн. грн. Ця сума зовсім не відповідає тим обсягам робіт, які заплановані і роботи на об'єктах заповідника в 2004 р. були практично призупинені. Кошти пішли на оплату боргів 2003 р., проектні роботи, утримання сторожів та освітлення на об'єктах реставрації.

2005 р. створено Міжнародний благодійний фонд „Гетьманська столиця” для фінансування робіт на об'єктах заповідника та соціальної мережі селища і з травня 2005 року розпочалися наймасштабніші за всю історію Батурина роботи по збереженню пам'яток Батуринського історико-культурного заповідника „Гетьманська столиця”. Роботи проводились на наступних об'єктах заповідника - палацовий комплекс

К. Розумовського (палац та два флігелі), Воскресенська церква, Воскресенська церковно-парафіяльна школа, Будинки генерального судді В. Кочубея роботи на якому було закінчено, згідно акту Держкомісії 18 листопада 2005 р.

Кошти, які було виділено для реставрації використані на:

- прокладення інженерних мереж до палацу К. Розумовського, Будинку генерального судді В. Л. Кочубея, Воскресенської церковно-парафіяльної школи провели водопровід і газопровід. Біля палацу К. Г. Розумовського та Будинку Кочубея споруджені топочні.

- ремонтно-реставраційні роботи по Будинку генерального судді В. Кочубея та прилеглої території: посилення та гідроізоляція фундаментів, влаштування системи опалення, вентиляції, електроосвітлення та слаботочних мереж з охоронно-пожежною сигналізацією, дубова підлога, виготовлення та встановлення віконних та дверних прорізів, комплекс ремонтно-реставраційних робіт по оздобленню фасадів та інтер'єрів, благоустрій території садиби, меморіального поховання воїнів Другої Світової війни.

Замовником робіт на об'єктах заповідника є - управління містобудування та архітектури Чернігівської облдержадміністрації, генеральним проектувальником - інститут „УкрНДПроекстреставрація”, генеральним підрядником - корпорація „Укрреставрація”, археологічні дослідження виконує археологічний загін ЧДПУ ім. Т. Шевченка педуніверситету. Генеральним підрядником робіт по соціальній та інженерно-транспортній мережі селища виступає ВАТ Трест „Київміськбуд - 6”.

Промисловість Батурина в XVIII столітті

М.І. Терех

Завідуючий відділом охорони пам'яток БДІКЗ „Гетьманська столиця”

255 років тому, у вересні 1751 року гетьман України Кирило Григорович Розумовський вперше приїхав до Батурина.

... Осмотря положение места, учинил потребные учреждения для постройки вновь здеишнего города”. В тому ж році ним була створена „Експедиція Батуринського та Глухівського будівництва”, яку очолив відомий архітектор Андрій Васильович Квасов. Він розробив генеральний план забудови Батурина.

В цьому ж році розпочинається будівництво батуринського військового цегельного заводу на якому в 1751 році, в теплу пору були виготовлені перші цегли сирцю в кількості 224 тисячі штук. Випалювати цеглу розпочали наступного року, коли було закінчено мурування печей. Це було велике підприємство з передовим обладнанням і новими технологіями, яке мало 5 печей для випалювання цегли, кожна з печей вмщувала 80 тисяч штук цегли. Архітектор Андрій Квасов, який очолював „Експедицію” вимагав, щоб цегла була така „... что при разрубке огонь бризнет, в мокроту и в мороз не трескается и выдерживает тяжесть строения и выходит из обжигу видом на подобие железа синеватой”. Цегельня мала своє клеймо в вигляді „Б В Ц” та „РЦ” (вірогідно це означає „Батуринська військова цегельня”, а коли власником Батурина став К. Розумовський, то букви „РЦ” - „Розумовського цегельня”) - саме таку цеглу було виявлено при проведенні реставраційних робіт на палаці К. Розумовського і Воскресенській церкві.

В 2006 році минає 250 років з того часу, як першу свою продукцію: сукно та байку розпочала випускати Батуринська суконна мануфактура, яка була одним із найбільших підприємств Лівобережної України і належала гетьману України Кирилу Григоровичу Розумовському, а після його смерті дісталась у спадок його сину, дійсному таємному раднику першого класу, сенатору, князю Андрію Кириловичу Розумовському.

Суконна мануфактура була заснована з метою задоволення потреб в сукні „служителей его сиятельства” і була побудована на північно - західній околиці Батурина, в межиріччя р. Сейм та р. Мойка біля села Робітничі Слобідка.

Головною будівлею фабрики, в якій розміщувались ткацькі верстати, було одноповерхове цегляне приміщення з великим технічним підвалом довжиною 63 і шириною 7 сажнів (134,42 м та

15 м відповідно).

Ткацькі верстати та інше обладнання було розташоване в 4-х дерев'яних приміщеннях. Фабрика також мала чотири службових будівлі, сирітське відділення, баню, майстерню, манеж, склади матеріалів та виробів, приміщення для фарбування сукна.

На Батуринській суконній фабриці, окрім сукна, виготовляли: байку, марлю, „русский стометь” - це гладка шерстяна тканина полотняного переплетіння, шерстяні ковдри, шерстяні хустки, фланель, скатертини. В 1776 році розпочали виготовляти килими і сукно гарної якості. Всі вироби мали високу якість і мали свій товарний знак.

На території суконної мануфактури проживало 50 дітей - сиріт. Вони утримувались за рахунок власника фабрики - К. Розумовського. Діти проживали в великому дерев'яному флігелі: „А малолетние обоого пола, сверх рукоделия, на фабрики и грамоти обучаемы будут, а по обучению, когда пожелают, всегда могут быть отпущены от фабрики свободно на собственное их пропитание, в чем сами оны после могут сделаться обществу и себе полезными” - так в своєму універсалі в 1763 році написав гетьман України Кирило Григорович Розумовський.

В 1836 році помирає власник Батуринської мануфактури Андрій Кирилович Розумовський. Нащадків, які б пред'явили свої права на спадок, не виявилось. Фабрику передають у відання опікунського управління. 20 років не велось капітальні ремонтні будівель і споруд, не проводилась модернізація виробництва, діючі станки і механізми морально і матеріально застарівали. Це приводить до простоїв, зменшення виробництва продукції, збільшення її собівартості. Деякі станки і механізми не працювали, їх заміняли ручною працею. Кількість робітників різко зростало, - якщо в 1810 році працювало 259 чоловік, то в 1848 році - 520. В 1810 році на фабриці було вироблено 43,4 тисячі аршин сукна, то в 1848 році тільки 22 тисячі аршин, а в подальших роках і того менше. Вироблено товарів в 1810 році на суму 80 тисяч карбованців, то в 1846 році тільки на 17,5 тисяч карбованців. Як ми бачимо з вищенаведених цифр, збільшувалось число працюючих на фабриці вдвічі, а випуск готової продукції зменшувалось вдвічі. З квітучого, рентабельного, високоприбуткового підприємства, в період, коли власниками були Розумовські, суконна мануфактура поступово перетворилась в збиткове, занедбане, напівзруйноване підприємство.

В 1855 році закінчується строк подання прав на спадок і суконна мануфактура переходить до міністерства державного майна, яке цього ж року продає фабрику з молотка. В тому ж 1855 році Батуринська суконна мануфактура припинила свою діяльність, проіснувавши майже 100 років (1756 - 1855 рр.)

Л.М. Онопа
науковий співробітник
БДІКЗ "Гетьманська
столиця"

Легенди Батурина

Літ'я об'являє легенди

Образ Івана Мазепи оспіваний в легендах та переказах. Без перебільшення можна сказати: людина, означена ім'ям "Іван Мазепа", - чи не найзагадковіша в усій нашій історії. Що більше з написаного про нього ми читаємо, то більше запитань у нас виникає, більше нерозгаданих таємниць оточує це ім'я.

До наших днів дійшло чимало легенд та переказів про Івана Мазепу.

Однією з найпоширеніших легенд про І.Мазепу є різні варіанти оповідань про заховані ним скарби.

Батуринський скарб.

У гетьмана Івана Мазепи в Батурині на Гончарівці був збудований гарний палац. Під палацом в підземному лабіринті зберігалася гетьманська скарбниця, військові та продовольчі запаси.

За декілька днів до переходу на бік шведського короля Карла XII Мазепа зібрав козацьких старшин, своїх однодумців, і порадив їм: "Пусть бы всяк зарывал в землю все, что есть дорогого..." Мазепа сам поспішив до палацу, в якому пробував тільки одну ніч (з 22 на 23 жовтня), а ранком пішов на зустріч зі шведами.

Згідно за легендою, передбачливий гетьман частину своєї скарбниці сховав в підземеллях палацу, а решту скарбу забрав з собою. Через тиждень, 2(13) листопада 1708 року, Батурин був щент зруйнований російськими військами на чолі з О.Меншиковим.

В листопаді гетьман І.Мазепа знову на короткий час повернувся до Батурина. Можна припустити, що він збирався забрати сховані скарби. Але, щоб добратися до них, треба було на попелищі, проводити багатоденні розкопки. А часу на це не було.

Після розорення Батурина резиденцію лівобережних гетьманів за указом царя Петра I було перенесено до Глухова. В 1718 році в цьому самому Глухові трапилася така історія.

Іван Мазепа - титульна композиція до серії Сергія Якутовича "Мазепіана"

Якийсь Михайловський напідпитку став битися та обзивати нецензурною лайкою панів офіцерів. Йому стали погрожувати царською немилістю. На що Михайлівський відповів "Якщо я пропаду, то і цар пропаде!" За ці слова його закували в кайдани та відвезли до Петербургу. Там його підвісили на дибу, стали допитувати, що він мав на увазі, коли погрожував царю. Михайлівському прийшлося зізнатися, що відома йому таємниця багатого скарбу. Декілька років назад прислужник Івана Мазепи розповів йому, що гетьман замурував скарби в західній частині батуринського палацу.

На Україну відразу цар наказав послати військову команду на пошуки цього скарбу. Але їхні чотирьохденні пошуки на руїнах палацу закінчилися нічим.

Можна було б Михайлівського вважати обманщиком, якби... На дибі він відкрив ще одну таємницю. На Полтавщині гетьман Іван Мазепа організував добування срібла за допомогою монаха, якого привіз з Польщі. Правда, царські солдати, згідно розповіді Михайлівського місця добування срібла так і не знайшли.

Старинні розробки були знайдені тільки в 1935 році археологом Ігнатієм Стеллецьким. Не виключено, що і батуринський скарб где свого часу.

Коли-небудь скарби Івана Мазепи знайдуться, як знайшлася (правда випадково) скарбниця Карла XII, яка віками зберігалася в просмолених бочках в підземній галереї бендерівської фортеці.

(Далі буде)

(Продовження. Початок на ст. 4)

За 120 м на південь від попередньої, на розі вул. Партизанської та пров. Кооперативного (по дорозі на Нові Млини) знаходилась одна з брам («Сосницька»). 4 «глуха» башта розміщувалась за 160 м від вищезгаданої проїзної брами, в районі базарної площі, а за 140 м на південний схід від неї, на розі вул. Петровського та Радянської знаходилась друга брама («Ніжинська»), через яку йшов шлях від церкви Живоначальної Трійці на Борзну та Ніжин. За 180 м на південний схід від неї, на розі вул. Радянської знаходилась 5 «глуха» башта, а третя брама («Конотопська») – посередині між останньою та ровом Замку. Нарешті, на краю тераси р. Сейм, в районі церкви Живоначальної Трійці локалізується 6 «глуха» башта.

В південно-східній частині «Фортеці», на подвір'ї школи-інтернату у 1997 р. розбита траншея (52 кв.м), що прорізала рештки пошкодженого кар'єром валу (висота – близько 4 м, ширина – 25 м). В передматериковому шарі зібрана нечисленна кераміка юхнівської культури та давньоруська XII – XIII ст., а безпосередньо під подошвою валу досліджено 2 великі ями початку XVII ст., дзвоноподібної форми (діаметр 1,20 – 1,35 м, глибина 1,30 – 1,40 м) з вузькими циліндричними горловинами, що служили для виплавки заліза примітивним «ямним способом». При дослідженні нижньої частини валу виявлено рештки дерев'яних конструкцій першої половини XVII ст. У 1669 – 1684 рр. верхня частина валу була знівельована, і в його насип впустили більш потужні дерев'яні конструкції типу клітей, а з внутрішньої

сторони був споруджений гострокіл.

Реконструкція планової структури міста дозволила в 1996 р. розбити основні розкопки безпосередньо вздовж вулиці, що йшла від Замкової брами до Сосницької.

У 1996 р. було виявлено рештки 3 жител кінця XVII – початку XVIII ст. Всі вони мали глибокі (1,6 – 1,8 м) підкліти зі стінами зрубної чи каркасно-стовпової («взакидку») конструкції. Одне з них, споруджене в глибині забудованої ділянки, було однокамерним (4,5х4,5 м), інші два, розташовані вздовж колишньої вулиці (входами до неї) – багатокамерними. У заповненні котлованів та навколо них виразно помітні сліди пожежі.

(Продовження у наступному номері)

Нове життя пошти

Будинок пошти після завершення реставраційних робіт, листопад 2006 р.

Поштова станція в Батурині, одна з найперших на Україні, була

відкрита в 1669 році на Києво – Московському тракті.

З ініціативи заповідника „Гетьманська столиця”, Чернігівської дирекції „Укрпошта” і Чернігівської філії ВАТ „Укртелеком” весною 2006 року розпочалися роботи по реконструкції Будинку пошти. Фахівці інституту „УкрНДІпроектреставрація” на чолі з головним архітектором проекту Косьянком В.І. для розроблення проекту провели обстеження пам’ятки архітектури і дійшли висновку, що ця будівля одна з найстаріших будівель селища Батурин і датується початком ХІХ ст., а підвали більш ранні - ХVІІІ ст. Архітектура фасадів будівлі відповідає класицистичним стильовим характеристикам громадських споруд початку ХІХ ст.

Ремонтно – реставраційні роботи по Будинку пошти виконувало ВАТ „Чернігівреставрація” - начальник Луценко В.О., заступник Іващенко В.Ф., прораб Комадей Д.М. і тривали з травня по листопад 2006 року.

В листопаді відреставрована будівля пошти стала справжньою окрасою центральної частини Батурина.

З новим роком!

Привітання-зінання Заповіднику «Гетьманська столиця» з Новим роком!

Час не йде, а летить, додає до століття століття,
Новий рік наступає на п’яти минулим рокам.
Заповідник живе, розквітає калини суцвіттям,
Іншим селам на заздрість, назло ворогам і пліткам!

Я бажаю здоров’я вам, любі колеги, міцного,
Творчих злетів, натхнення, любові сьогодні й завжди,
В праці успіхів, миру і щастя простого людського.
Ваших прагнень дозріли щоб гарні й красиві плоди.

Української пісні хай лине мелодія дзвінка,
Української мови шануйте добірне зерно,
Щоб Батурин піднявся наш високо, гарно і швидко,
Щоб збулося все те, про що мріємо дуже давно.

Щоб директор свої вдосконалював сили і вміння,
Не боявся ставати з бюрократом столичним на герця.
Довело щоб звитязу свою молоде і нове покоління,
Із підтримкою ваших великих і рідних сердець.

Хай Гетьманщини слава воскресне з історії тліну,
Хай удача примхлива крилом вас своїм не мине,
Перед Богом лише я стаю на обидва коліна –
Перед подвигом вашим стаю на коліно одне.

В будівничій звитязі не бійся мазолів нажити.
Все здійсниться у Тебе, тобі ж бо усе до снаги!
Тобі вірою й правдою буду недремно служити.
З Новим роком Тебе, Заповіднику мій дорогий !!!
Кривонос Н.Ф.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"
Свідоцтво про реєстрацію № ЧГ 352-08 р від 28.07.2006р.

Адреса редакції: смт. Батурин Чернігівської обл.,
вул. Центральна, 14, тел. 48-4-37
e-mail: baturin-capital@yandex.ru

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна - редактор
Кривонос Наталія Федорівна - відповідальний секретар
Бондаренко Вячеслав Олександрович - верстка
Кербут Тетяна Володимирівна
Онопа Людмила Миколаївна

Росповсюджується безкоштовно

Редакція газети "Слово"Гетьманської столиці" запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії